

УДК 911.3

Шивала Ю.А.

ГЕОГРАФІЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

Проаналізовані наукові дослідження в галузі географії сільського зеленого туризму. Визначено основні закономірності територіального розподілу агроосель у Карпатському регіоні. Проведений аналіз послуг, що надаються туристам у карпатських агрооселях. Здійснений аналіз територіальної організації садиб сільського зеленого туризму на території Українських Карпат.

Ключові слова: сільський зелений туризм, агрооселя, Українські Карпати.

Проанализированы научные исследования в области географии сельского зеленого туризма. Определены основные закономерности территориального распределения агроусадьб в Карпатском регионе. Проведенный анализ услуг, предоставляемых туристам в карпатских агроусадьбах. Проведенный анализ территориальной организации усадеб сельского зеленого туризма на территории Украинских Карпат.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, агроусадьба, Украинские Карпаты.

The article defined the features of the geography of rural tourism. Analyzed the main regularities of spatial distribution of rural homesteads in the Carpathian region. The analysis of the services provided to tourists in the Carpathian rural homesteads. Identified the analysis of the territorial organization of rural tourism farmsteads in the Ukrainian Carpathians.

Key words: rural tourism, farmstead, Ukrainian Carpathians

Вступ. Розвиток сільського зеленого туризму в Українських Карпатах впливає позитивним чином не лише на функціонування територіальних туристичних комплексів, а й на поліпшення соціально-економічної становища сільського населення гірських регіонів. Державна підтримка та створення сприятливого інвестиційного клімату в сфері сільського зеленого туризму — це один з пріоритетних напрямків розвитку карпатського ринку туристичних послуг. Геопросторовий аналіз розміщення садиб сільського зеленого туризму в Українських Карпатах,

дозволить виявити існуючі проблеми, що впливають на функціонування туристично-рекреаційних комплексів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У туризмознавстві існує проблема дефініції термінів «зелений туризм», «екотуризм», «агротуризм» та «сільський туризм». За теоретичну основу в цьому науковому дослідженні використовуємо визначення з праць британського вченого С. Медліка [18], польського – М. Джевецкого [16, 17] і українських — Н.В. Васильєвої [3, 4] та І.В. Смаля [13].

Сільський туризм – це вид туризму, що розвивається на сільських територіях. Він передбачає розвиток туристичних маршрутів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів з провідниками та екскурсоводами [18]. Подібне, але ширше визначення сільському туризму наводить член правління Спілки сприяння розвитку зеленого туризму в Україні Н. В. Васильєва: «сільський туризм – це діяльність сільського населення, яка пов'язана із сільським середовищем, сільськими будинками і заняттями, що ставлять до центру уваги природу і людину. Сільський туризм не має шкідливого впливу на оточуюче природне і культурне середовище, на відміну від масового, і, у той же час, робить істотний внесок у регіональний розвиток. Він дозволяє використовувати існуючий житловий фонд і не вимагає значних інвестиційних витрат» [3].

В Україні часто ототожнюють поняття «зелений туризм» і «сільський туризм», хоча перший з них має вужче визначення. Зелений туризм – це сприятлива для навколишнього середовища форма подорожей, яка зазвичай, відбувається на природоохоронних територіях [4]. Він спрямований на охорону природної та культурної самобутності регіонів, які відвідують туристи, а також передбачає, що учасниками цих подорожей є люди з високим рівнем екологічної свідомості. Синонімами поняття «зелений туризм» є екотуризм та природничий туризм. Виділяються такі форми екотуризму: активний екотуризм (піший, велосипедний, водний, кінний, рибальство), фауністичні та флористичні виїзди (орнітологічні спостереження, фотополювання, тематичні заходи в природному середовищі), культурологічні й етнографічні поїздки [18].

Натомість, в практиці західноєвропейських країн відбувається ототожнення сільського туризму з агротуризмом. Але поняття «сільський туризм» є ширшим, оскільки включає в себе будь-яку туристично-рекреаційну діяльність у сільській місцевості. Агротуризм може проявлятися у різних формах, але завжди включає винайму помешкання у сільському населеному пункті. Розрізняють дві базові форми агротуризму: винаймання помешкання з обслуговуванням безпосередньо в межах фермерського господарства (садиби) або розміщення на нічліг з самообслуговуванням на землях, що належать до нього, наприклад в кемпінгах і наметах [18].

Район чи територія м'язької ради (МР)	Загальна кількість садиб	Площа району (км ²)	Щільність садиб (од./100 км ²)	Ціна за проживання (грн.)			Частка садиб, що надають додаткові послуги (%)					Частка садиб, які мають діючу систему знижок
				MIN (ос/24h)	MID (ос/24h)	MAX (ос/24h)	транспортні послуги	послуги використання сауни басейнів	спортивно-розважальні та відпочинкові послуги	організація екскурсій та походів	послуги з прокату спорядження	
ЗАКАРПАТЬСЬКА ОБЛАСТЬ												
Великобережанський	11	809,2	1,3	80	176	250	63,6	63,6	27,3	90,9	63,6	18,2
Воловецький	14	544,1	2,6	50	100	500	80	40	—	85,7	40	40
Іршавський	3	944,8	3	70	120	320	66,7	66,7	33,3	100	—	33,3
Міжгірський	32	1166,1	2,7	40	76	230	83,3	75	33,3	93,8	58,3	33,3
Мукачівський	12	998,5	1,2	40	108	170	91,7	33,3	16,7	75	33,3	33,3
Перечинський	6	631,9	0,9	55	103	150	100	66,7	50	83,3	16,7	16,7
Рахівський	33	1892,7	1,7	40	127	200	93,7	24,2	18,2	90,9	51,5	68,7
Свалявський	35	673,4	5,2	50	95	150	70	34,9	41,7	65,7	45,7	75
Тячівський	12	1818,3	0,7	45	82	280	91,7	41,7	41,7	100	33,3	66,7
Ужгородський	3	807,3	0,4	50	68	100	66,7	66,7	33,3	66,7	100	100
Хустський	11	975,6	1,1	100	125	150	100	100	50	100	50	100
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ												
Богородчанський	1	799,5	0,1	—	100	—	100	100	100	100	—	100
Верховинський	108	1260,8	8,5	30	89	375	61,1	29,6	44,4	92,6	34,2	61,1
Долинський	2	1248,8	0,1	75	87	100	50	100	—	100	—	100
Косівський	61	986,7	6,2	50	96	150	60	39,3	46,7	80,3	60,7	66,7
Надвірнянський	7	1293,6	0,5	45	80	150	100	57,1	28,6	100	28,6	57,1
Рожнятівський	2	1300,1	0,5	35	55	75	50	50	—	100	—	100
Яремчанська МР	405	657,7	61,5	25	103	370	91,7	43,3	35	76	38	75
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ												
Дрогобицький	31	1217,1	2,5	50	89	200	50	41,9	33,3	73,8	16,1	50
Сколівський	154	1471,7	10,5	40	108	250	52,9	58,4	29,4	70,1	58,4	52,9
Старосамбірський	3	1245,5	0,2	60	100	130	100	50	50	100	—	100
Турківський	4	1193,5	0,3	50	75	100	75	50	25	75	25	75
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ												
Вижницький	21	903,4	2,3	70	107	205	85,7	28,5	42,9	57,1	57,1	71,4
Путилівський	12	884,5	1,3	60	80	100	83,3	33,3	41,7	75	25	75
Сторожинецький	11	1160,5	0,9	50	90	130	63,6	27,3	36,4	54,5	27,3	72,7

Рис. 1. Розміщення та характеристики садиб сільського зеленого туризму у Карпатах

Подібне визначення наводить польський вчений М. Джевецкі: «агротуризм – це форма відпочинку, що відбувається у сільській місцевості і має сільськогосподарський характер, опирається на базу для

нічлігу і рекреаційну діяльність, пов'язану із сільським господарством або еквівалентним йому оточенням (природничим, виробничим і обслуговуючим)» [16]. Отже, агротуризм є однією з форм сільського туризму.

Як агротуризм, так і сільський туризм в цілому, мають багато спільного з екотуризмом, оскільки відповідають багатьом його пріоритетам: збереження природного та культурного середовища, вживання екологічно чистої продукції місцевого виробництва, ведення здорового способу життя. Власники агроосель в Українських Карпатах часто пропонують туристам додаткові екотуристичні послуги: катання на конях, велосипедні прогулянки, походи в гори, збирання ягід і грибів, активна участь у заходах спрямованих на підтримку національних традицій та ін. Екологічний і сільський туризм відрізняються між собою мотивами подорожі. Сільський туризм передбачає проведення вільного часу у вигляді стаціонарного відпочинку, тоді як базовою метою екотуризму виступає активне відкриття дикої природи, традицій і культури, їх глибше пізнання й сприйняття [3].

За рахунок тісних взаємозв'язків між зеленим та сільським туризмом в науковій літературі впроваджують термін «агроекотуризм». Медлік вважає, що агроекотуризм — це відпочинок у сільських садибах, власники яких вирощують сільськогосподарську продукцію з використанням екологічно чистих методів [18]. Український вчений-географ І. В. Смаль у своїй праці «Географія туризму та рекреації: словник-довідник» подає подібне визначення агроекотуризму: відпочинок і оздоровлення, що передбачає використання сільського (фермерського) господарства як головного засобу розміщення й обслуговування туристів, де виробництво сільськогосподарської продукції ведеться із застосуванням екологічно зберігаючих технологій [13].

Як результат симбіозу понять сільський, екологічний та агротуризм в Україні широкого поширення набув термін «сільський зелений туризм». Він охопив широкий спектр форм відпочинку в сільській місцевості: від будь-якого роду відпочинку у сільській місцевості (сільський туризм), а також туристичних центрах і курортах, що розташовані у селищах і містечках — до відпочинку у сільських садибах (агротуризм). Визначення такого виду туризму як «зелений» підкреслює його проекологічну орієнтацію. У нашому дослідженні ми будемо аналізувати розміщення садіб сільського зеленого туризму у 25-ти адміністративних районах чотирьох областей Західної України: Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької. Понад 20% території кожного з цих районів розташовано в гірській місцевості, де абсолютні висоти становлять понад 500 м над рівнем моря [14]. Загальна кількість садіб сільського зеленого туризму, що станом на 1 січня 2012 р. зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, в Українських Карпатах становить 984 одиниць. Найбільша їх кількість розташована на території Івано-Франківської області — 586 одиниць.

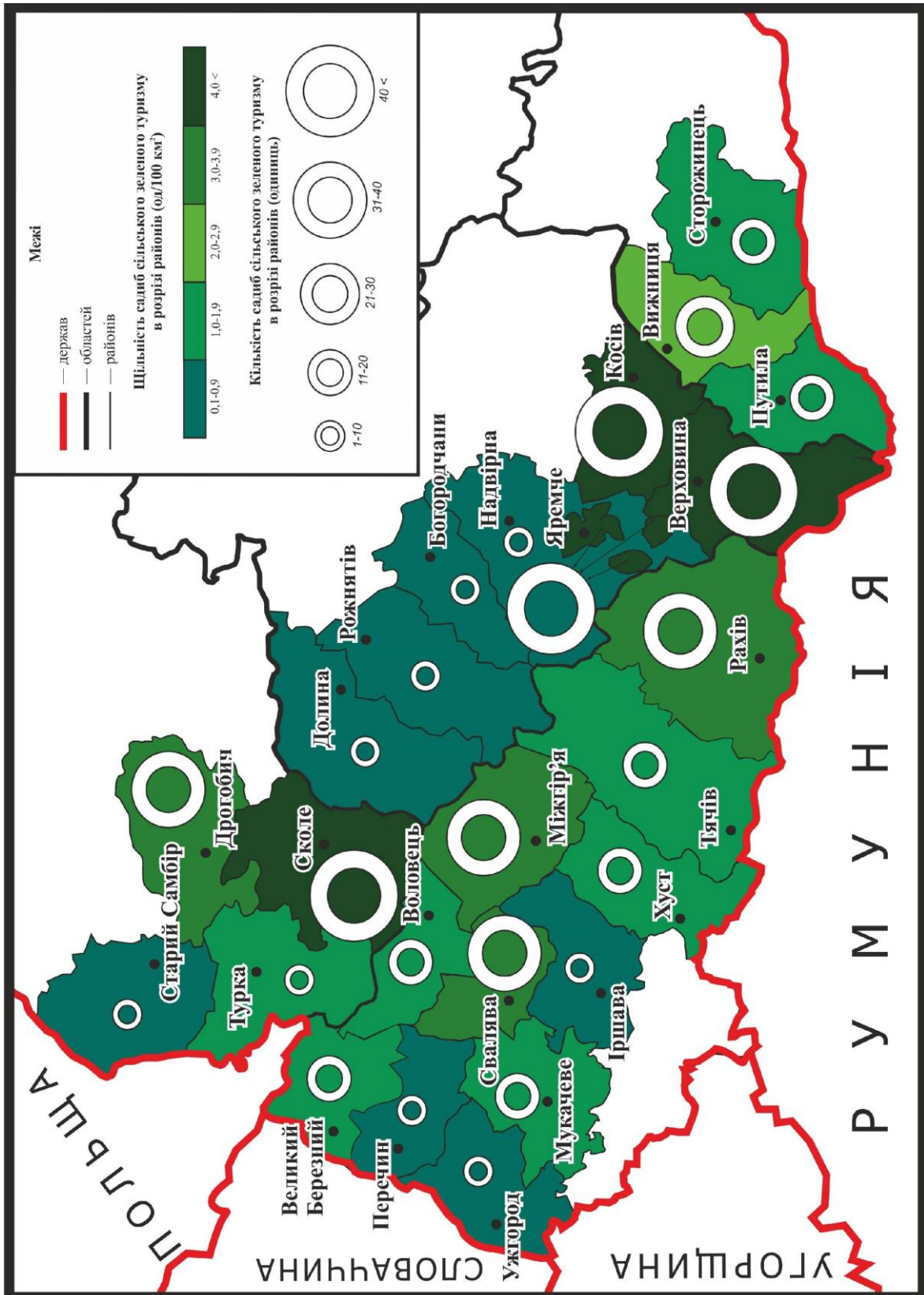

Рис. 2. Географія садіб сільського зеленого туризму у Карпатах

Далі в порядку спадання розташувалися Львівщина (192 одиниці), Закарпаття (172 одиниці) та Буковина (44 одиниці) [15]. Найбільші показники щільності агроосель у Сколівському (10,5 од/100 км²),

Косівському (6,2 од/100 км²) і Веховинському районах (8,5 од/100 км²), а також на території Яремчанської міської ради (61,5 од/100 км²), а найменші — у Долинському (0,1 од/100 км²), Рожнятівському (0,5 од/100 км²), Богородчанському (0,1 од/100 км²), Надвірнянському (0,5 од/100 км²), Старосамбірському (0,2 од/100 км²), Перечинському (0,9 од/100 км²) Іршавському (3,0 од/100 км²) та Ужгородському (0,4 од/100 км²) районах.

Аналіз картосхеми (рис. 2) показує, що щільність садиб сільського зеленого туризму в межах області не залежить від площі, яка лежить в межах гірської місцевості. Чинниками, що впливають на щільність агроосель є розвинута туристична інфраструктура, наявність туристично-рекреаційних ресурсів, промоція регіону та спектр послуг, якими можуть скористатися туристи. Також на території Українських Карпат існує залежність між щільністю садиб сільського зеленого туризму та політико-географічним розташуванням району. Одні з найнижчих показників щільності агроосель простежуємо у прикордонних районах Українських Карпат: Старосамбірському, Турківському, Великоберезнянському, Перечинському, Ужгородському, Хустському, Тячівському, Путильському та Сторожинецькому. Така закономірність пов'язана з історичними процесами: посилення мілітаризації прикордонних регіонів та проблема делімітації та демаркації державних кордонів не сприяли розвитку туризму на території цих районів.

В структурі послуг, які надаються власниками садиб сільського зеленого туризму, переважають транспортні, а також екскурсійні. Також чимало садиб надають можливість користування саунами, басейнами та іншими засобами спортивного і оздоровчого відпочинку. Найширший спектр додаткових послуг пропонують агрооселі Сколівського району Львівської області, а також Яремчанської міської ради, Верховинського та Косівського районів Івано-Франківської області.

Висновки. Територіальний аналіз розташування садиб сільського зеленого туризму в Українських Карпатах, дає можливість простежити значні розбіжності у кількості та щільності агроосель в розрізі адміністративних районів. Найбільша щільність простежується в районах з розвинутою туристичною та транспортною інфраструктурою, а також з високим показником забезпеченості туристично-рекреаційними ресурсами. Важливу роль у постійній підтримці потоків туристів відіграє маркетингова складова. В Українських Карпатах не розвивається «класичний агротуризм», а існуючі агрооселі надають лише послуги з розміщення туристів у сільській місцевості. Така проблема виникла внаслідок неспроможності власників садиб сільського зеленого туризму конкурувати з іншими видами туризму в Українських Карпатах. У розрізі районів простежується нерівномірний розподіл садиб сільського зеленого туризму, зокрема, менша їх частка у тих адміністративно-територіальних одиницях, які розташовані ближче до західного кордону України. Такий дисбаланс у територіальному розподілі агроосель зумовлений тим, що в період СРСР прикордонні території були мілітаризованими і виключали

можливість інтенсивного розвитку туристичної індустрії, що й позначилося на сучасному стані розвитку сільського зеленого туризму у прикордонних районах Карпатського регіону. Для збалансованого розвитку сільського зеленого туризму в Українських Карпатах, необхідно у райони з малою кількістю агроосель залучати інвестиції для розвитку туристичної інфраструктури; здійснювати популяризацію місцевих туристично-рекреаційних ресурсів; залучати спеціалістів з маркетингу для приваблення нових туристичних потоків.

Використані джерела:

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України [Текст] : Навчальний посібник. — 2-ге видання переробл. та доповн. / О. О. Бейдик. — К. : Альтпрес, 2010. — 404 с.
2. Бондарь В.В. Сільський та аграрний туризм як одна із складових розвитку сільськогосподарського підприємництва [Текст] / В. В. Бондарь, Я. Л. Ганжа // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: економічні науки. — Чернігів: ЧДТУ, 2011. - № 1(48). — с. 51-54.
3. Васильєва Н.В. Зелений туризм – панацея чи черговий міф? [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/progress/arch>
4. Васильєва Н.В. Матеріали семінару Всесвітньої Туристичної Організації (ВТО): сільський туризм — рекомендації щодо розвитку // Туризм сільський зелений. — 2003 р. — № IV. — 48 с.
5. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні [Текст] / В. Ф. Кифяк. — Чернівці : Книги-XXI, 2003. — 300 с.
6. Кубійович В.М. Туристика в Карпатській Україні [Текст] / В. М. Кубійович. — Наша Батьківщина, 1939. — Ч.1. — 4-8 с.
7. Кузик С.П. Теоретичні проблеми туризму [Текст] : суспільно-географічний підхід : монографія / С. П. Кузик. — Л. : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2010. — 254 с.
8. Любіцева О.О. Геопросторова організація туристичного процесу [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. геогр. наук : спец. 11.00.02 / О. О. Любіцева ; Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. — К., 2003. — 29 с.
9. Любіцева О.О. Рекреаційна географія і розвиток туризму [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/lubiceva2.htm
10. Недашковская Н.Ю. Рекреационная система Советских Карпат [Текст] / Н. Ю. Недашковская — К: Вища школа. Головное изд-во, 1983. — 117 с.
11. Петранівський В.Л. Туристичне краєзнавство [Текст] : Навчальний посібник / за ред. Ф. Д. Заставного; [уклали : В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський] — К. : Знання, 2006. — 580 с.
12. Рожко І.М. Рекреаційна оцінка гірських ПТК для потреб туризму (на прикладі Українських Карпат) [Текст] : дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 / Ігор Михайлович Рожко ; Львівський національний ун-т імені І. Я. Франка — Л., 2000. — 198 с.
13. Смаль І.В. Географія туризму та рекреація [Текст] : словник-довідник / І. В. Смаль. — Т. : Богдан, 2010. — 208 с.
14. Стецюк О.В. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: структура та територіальна організація [Текст] : дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.12 / Оксана Василівна Стецюк ; Львівський національний ун-т імені І. Я. Франка — Л., 2006. — 223 с.
15. Туристично-інформаційний портал «Карпати.інфо» [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.karpaty.info>
16. Drzewiecki M. Agroturystyka : założenia, uwarunkowania, działania / M. Drzewiecki. — Bydgoszcz : Inst. Wydaw. "Świadectwo", 1995. — 167 s.
17. Drzewiecki M. Podstawy agroturystyki / M. Drzewiecki. — Bydgoszcz : Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego, 2001. — 222 s.
18. Medlik S. Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality [Text] / S. Medlik. — L. : Butterworth-Heinemann Ltd, 2003. — 308 p.